

אהרן ז'אן-מארי לוסטיגר

ההבטחה*

"קִדְמוּ עֵינַי אֲשֶׁמְרוֹת לְשִׁיחַ בְּאֶמְרַתְךָ"

(תהילים קיט: 148)

הסדרה לדיאלוג, סובלנות והבנה בין־דתית

העורך הראשי:
פרופ' אבי אלקיים

חברי המערכת:
פרופ' בדברה מאייר
הרב ד"ר רוברטו ארביב
פרופ' אפרים מאיר
השיח' עסאן מנאצרה

אהרן ז'אן-מארי לוסטיגר

ההבטחה

הוצאת אֶדְרָא, תל אביב

Aron Jean-Marie Lustiger

La Promesse

תרגום: רבקה קרפלוס

עריכת לשון: חפציבה כהן-מונטגיו

עיצוב העטיפה: אני אלקיים

מסת"ב: 978-965-7773-30-7 ISBN:

© כל הזכויות בעברית שמורות להוצאת אִדְרָא, תל אביב

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתינתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשפ"ב – 2022

© Copyright 2022 by Idra Publishing

Idra Press <IdraPublisher@gmail.com>

<http://idra.org.il/>

Originally published in French as *La Promesse*

© 2002 Editions Parole et Silence

סידור, עימוד, לוחות והדפסה:

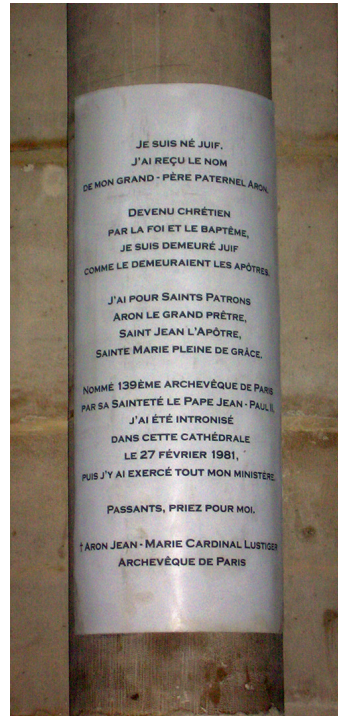
א. אורן הפקות דפוס בע"מ, שד' רוטשילד 109, תל אביב

”קִדְמוּ עֵינַי אֲשֶׁמְרוֹת לְשִׁיחַ בְּאֶמְרַתְךָ”

(תהילים קיט: 148)

גינת אהרן ז'אן-מארי לוסטטיגר זצ"ל	נולד 1926 נטבל 1940
הוסמך לכהונה 1954	הגמון 1979 קודנז 1983 נפטר 2007
יהודי	גולדתי
על שם	נקראתי
אהרן אבן	מב מצד
נוצרי	נהייתי
באמונה ובטבילה,	באמונה
זגשארתי יהודי	זגשארתי יהודי
בפי זגשארתי השליחים	בפי זגשארתי השליחים
בטבילה נקראתי על שם הקדושים:	בטבילה נקראתי על שם הקדושים:
אהרן הכהן הגדול	אהרן הכהן הגדול
יוחנן השליח	יוחנן השליח
מרים מלאת החסד	מרים מלאת החסד
"כי לא יקלא מאלהים כל דבר" (לוקס א)	"כי לא יקלא מאלהים כל דבר" (לוקס א)
לזכר האיש אשר	לזכר האיש אשר
תרם לקרבה בין	תרם לקרבה בין
יהודים לקתולים	יהודים לקתולים
הוקם ביוזמתו של חקטור רשד	הוקם ביוזמתו של חקטור רשד
פרסקיה, ראש ה-CRIF, מרץ 2013	פרסקיה, ראש ה-CRIF, מרץ 2013
EK A	

החלק הראשון של טקסט זה הוצב בעברית, בצרפתית ובערבית בכניסה ליד הזיכרון שהוקם במנזר אבו גוש ביוזמתו של הדוקטור רישד פרסקיה, ראש ה-CRIF.

טקסט שנחרט על לוח אבן לבקשת הקרדינל אהרן ז'אן-מארי לוסטטיגר והוצב על עמוד בקתדרלה נוטרדאם שבפריז לאחר מותו.

Je suis né juif.
J'ai reçu le nom
de mon grand-père paternel, Aron.

נולדתי יהודי.
נקראתי על שם
סבי מצד אבי, אהרן.

Devenu chrétien
par la foi et le baptême,
Je suis demeuré juif
comme le demeuraient les Apôtres.

נהייתי נוצרי
באמונה ובטבילה,
ונשארת יהודי
כפי שנשארו השליחים.

J'ai pour saints patrons
Aron le Grand Prêtre,
saint Jean l'Apôtre,
sainte Marie pleine de grâce.

בטבילה נקראתי על שם הקדושים:
אהרן הכהן הגדול
יוחנן השליח
מרים מלאת החסד.

Nommé 139e archevêque de Paris
par Sa Sainteté le pape Jean-Paul II,
j'ai été intronisé dans cette cathédrale
le 27 février 1981,
puis j'y ai exercé tout mon ministère.

הוד קדושתו האפיפיור יוחנן-פאולוס השני
מינה אותי לארכייהגמון ה-139 של פריז,
והוכנסתי לתפקידי בקתדרלה זו
ב-27 בפברואר 1981,
ובה עמדתי כל הימים בשירות עם האלוהים.

Passants, priez pour moi.

אתם אחיי ואחיותיי, העוברים כאן,
אנא התפללו בעדי.

† Aron Jean-Marie cardinal Lustiger
Archevêque de Paris.

† אהרן ז'אן-מארי (יוחנן-מרים) קרדינל לוסטיגר
ארכייהגמון פריז.

תוכן העניינים

9	הערת המתרגמת.....
11	פתח דבר.....

1979

שיחות רוחניות במנזר סנט־פרנסואאיז־רומן בכפר הבק־הלואין

19	ישוע והתורה.....	1
30	עשרת הדברות.....	2
41	נבואת חיי ישוע.....	3
50	נבואת חייהם של תלמידי המשיח.....	4
57	ייסורי המשיח לאורך ההיסטוריה.....	5
65	בו כל הבטחות האלוהים.....	6
76	תקוות ישראל.....	7
87	ייסורי המשיח המגלים את חטא כל בני האדם.....	8
95	ישוע הצלוב, משיח ישראל: ישועת כל בני האדם.....	9
104	הגויים מקבלים במשיח חלק בכל אוצרות ישראל.....	10
116	חשבון נפש של אומות העולם ביחס לישראל.....	11

2002

129	ישראל ואומות העולם	1
133	מז'ול איזק עד יוחנן פאולוס השני: שאלות לעתיד	2
137	יהודים ונוצרים: מה עליהם לצפות מפגישתם?	3
	מה משמעותו של מפגש היהודים והנוצרים	4
147	בהתנגשות הציביליזציות?	
157	רשימת קיצורים	
159	מילון מונחים	

הערת המתרגמת

א פשר לומר שספר זה תורגם פעמיים; תחילה תרגום מהדיבור אל הכתב, וכעת מצרפתית לעברית. הספר נוצר מראשיתו בדיבור, כשיעורים שנתן הקרדינל לוסטיגר לנזירות, או כהרצאות בפני קהל יהודי. המילים שנאמרו לוו בגמישות של השפה המדוברת, מתוך ידיעה שהשומעים יבינו מעבר לתוכן המילים עצמן. כספר, נמסר תוכן זה לקורא כפי שהוא, בלי הדגשים שבקול, בלי אווירת התפילה או האחוזה שבה הוא נאמר לראשונה.

התרגום הנוכחי מצרפתית לעברית אינו רק תרגום, אלא מעבר בין עולמות. הדבר נכון במיוחד לגבי החלק הראשון והגדול של הספר, המכיל דרשות לנזירות במסגרת שבוע של התבוננות ותפילה. המילים והמשפטים שייכים לעולם האמונה הנוצרית, לכן הם כוללים ביטויים רבים שאינם קיימים בעברית, או שכוונתם שונה מאד משימושם בעברית. קושי זה ניכר פחות בחלק השני של הספר, שבו ההרצאות ניתנו במסגרת מפגש עם בני שיח יהודים; השפה פונה יותר לשומע היהודי, ולכן קלה יותר לתרגום לעברית.

ההיכרות עם הנצרות של חלק גדול מהציבור דובר העברית בארץ, מקורה הוא בכתובים, באמצעי התקשורת, במוזיקה או באומנות. מי שלומד על הנצרות או נפגש עם נוצרים, לרוב שומע על האמונה הנוצרית בדרך המתאימה את עצמה לשומע. הספר הנוכחי נותן מעין מבט פנימי ייחודי על חוויית המאמין נוצרי, על שאלותיו, על הקשר בין יהדות לנצרות ועל יחס הכנסייה לעם היהודי לאורך ההיסטוריה. אהרן ז'אן-מארי לוסטיגר מתמודד עם סוגיות אלה בכנות גדולה ובקריאה לחשבון נפש של הנוצרים, לצד הבעת תקווה להמשך שיפור ההבנה והיחסים בין יהודים לנוצרים.

קריאת הספר דורשת מהקורא להתרגל לסגנונו המיוחד: דרשות הקרדינל לנזירות כוללות חזרות והתפתחויות של הרעיונות המרכזיים, כדי לאפשר התעמקות הדרגתית בתוכן. מבחינת השפה, בחרנו לשמור חלק גדול מהביטויים המקוריים, ואף "להמציא שפה" בעברית שתבטא את כוונת המחבר. כדי להקל על הקורא, צורף מילון מונחים בסוף הספר, המבארים את מרכיבי האמונה

והטקסים הנוצרים המוזכרים הספר, וגם מספר ביטויים המופיעים בספר בשימוש שונה משימושם הרגיל בעברית, כגון "כתקווה", "במשיח", "ייעוד/קריאה". הביטויים המופיעים במילון המונחים מסומנים בכוכבית (*) בהופעתם הראשונה, וסדר הערכים במילון המונחים הוא בהתאם לסדר הופעתם בגוף הספר. לעיתים דרשה מלאכת התרגום בחירה בין ביטוי מדויק למקור הצרפתי לבין התאמת התוכן לשפה העברית מבחינת בהירות וסגנון. הקרדינל לוסטיגר, שהיה שותף לראשית עבודת התרגום, נפטר לפני שהיה בידינו לברר מולו את משמעותם של קטעים מורכבים במיוחד, או להתאים להם ניסוחים חלופיים. ייתכן שבשל כך, ומתוך רצון לבטא נאמנה את כוונת המחבר, ניכרת לעתים היצמדות יתר למקור, ואולי במעט מקרים ייתכן שהחמצנו משהו מכוונתו המקורית של המחבר.

הציטוטים מן הכתובים הובאו בניקוד, כפי שהוא מופיע בתנ"ך או בברית החדשה (לפי תרגום "החברה לכתבי הקודש"), עם מראה מקום. הקרדינל לוסטיגר נהג לצטט את הכתובים מן הזיכרון, לעיתים בשינוי קל בניסוח, פעמים אחרות בחר במכוון בפרפראזה שתדגיש ממד מסוים של הפסוק. במקרה זה תרגמנו את הפרפראזה ללא ניקוד, ובתוספת "ראו" לפני מראה המקום. הערות השוליים בספר הצרפתי נכתבו כדי לסייע לקורא הצרפתי בהבנת תוכן הספר, בהנחה שיזדקק יותר להסברים בכל הקשור ליהדות. כדי להקל על הקורא הישראלי, נתן הקרדינל את הסכמתו להתאמת ההערות, או להוספת הערות הסבר, בגרסה העברית.

תקוותנו היא שמלאכת התרגום תאפשר לשמוע משהו מקולו של מי ששאף לבנות גשר בין יהודים לנוצרים ולתרום להבנה הדדית ולהתמודדות עם פצעי העבר, כך שיהיה "מפגש היהודים והנוצרים בשירות האנושות מקור השראה לשלום וברכה עבור כולם".

פתח דבר

בשנת 1979, מלאו עשר שנים לתפקידי ככהן האחראי בפרוכיה¹ סנט ז'אן דה שנטל (Sainte-Jeanne de Chantal) שבפריז. הקרדינל מרטי² הפקיד משרה זו בידיי עד שנת 1981. חלומי היה כי בסיום תפקידי זה אוכל להתפלל, להגות במחשבות ולחיות בארץ הקודש לזמן מה, אם ההגמון שלי יאשר זאת. את החלום הזה מגשים היום הקרדינל מרטיני, הגמונה בדימוס של מילאנו³. היום, לאחר 24 שנים שבהן יוחנן פאולוס השני מכהן כאפיפיור, קשה לנו לדמיין את הלך רוחם של הקתולים – כוהנים, מאמינים והציבור הרחב. העשור שלאחר 1968 היה באמת תקופה מוזרה. בנוסף לכך, באמצע שנות ה-70 נשברה סוף-סוף השתיקה בצרפת בנוגע למה שנקרא תחילה "the Holocaust", ובהמשך "השואה".

בשנת 1975 או 1976, שהיתי במנזר הבק־הלואין (le Bec-Hellouin)⁴ לימי תפילה אחדים. פגשתי אז בשמחה פנימית גדולה את דום גרמונט (Dom Grammont) אב המנזר. הוא בישר לי על כוונתו לשלוח כמה מהנזירים לחדש את חיי הנזירות במנזר אבו גוש בישראל. בין אחים אלה היה ז'אן בטיסט הצעיר, שיהיה לימים אב המנזר החדש. הכוונה הייתה לחיי נזירות שישתלבו במציאות העכשווית של הארץ.

אחרי מלחמת העולם השנייה, כמה מסדרי נזירים עשו ניסיון דומה של חיים בארץ. מאמצי גבורה שנתקלו עד מהרה בקשיים. התוכנית של מנזר הבק־הלואין הרשימה אותי, כי היא התבססה על תפילתם של נזירים אחדים,

- 1 פרוכיה בכנסייה הקתולית היא קהילת מאמינים הגרים לרוב באותו אזור גיאוגרפי. על הפרוכיה מופקד כהן אחד כרועה (לעיתים כוהנים נוספים משמשים כעוזרים), תחת אחריותו של ההגמון המקומי.
- 2 הגמון פריז בשנים 1968-1981.
- 3 לאחר שהקרדינל מרטיני סיים את תפקידו כאחראי על כנסיית מילאנו הוא עבר להתגורר בירושלים, עד שנאלץ לשוב לאיטליה בשל מצבו הבריאותי. הוא נפטר בשנת 2012.
- 4 מנזר בנדיקטיני ממוקם בכפר הבק־הלואין באזור נורמנדי שבצרפת.

בענווה ובשלום. את תחושותיי חלקתי עם דום גרמונט, שהערכתי את יוזמותיו החכמות והאמיצות למען אחדות הנוצרים ולמען הקשר עם העם היהודי.

*

הקשר הזה לארץ ולעם ישראל הוא ללא ספק מה שהביא את הנזירות של מנזר סנט־פרנסואא־ז'רומן (Sainte-Françoise-Romaine)⁵ לבקש ממני להדריך אותן בשבוע התבודדות⁶, לשם עזר בתפילתן ובהתבוננות ברו ישראל*. בקשה זו הפתיעה והממה אותי. לראשונה בחיי, הוזמנתי להתייחס לנושא זה במסגרת תפילתה של קהילה קונטמפלטיבית⁷. בשיחתי איתן, לא אצטרך להישמר מפני סקרנות חסרת הבנה או חודרנית, ולא אצטרך לסבול את החשדות, הדעות הקדומות או הפגיעות ששיחה פומבית גוררת אחריה. אמונה משותפת לגמרי תאפשר אמון הדדי. אחדות אמיתית זאת תיתן לי חופש של הרוח ושל הלב. ידעתי כי הדברים שאומר נועדו להזין את תפילתן. בדבריי, יהיה עלי ראשית כול לחלוק להן מהאוצרות שקיבלתי מחסד האלוהים. קיבלתי בקשה זו בהכרת תודה, כי היא הייתה בעיני כהומנה מאת האלוהים, חסד שהוענק לי. בתקופה שקדמה לבקשה, השתתפתי בלימוד סובלני וממושך של הבשורה ע"פ מתי. לכן ניגשתי לשיחות על בסיסו של ספר בשורה זה.

*

בשיחה חופשית, נתתי להיגיון פנימי שמקורו בטקסט הבשורה להוביל אותי. ייתכן שהאיפוק הדרוש בשיחה פומבית גרם לדבריי ללבוש לעיתים צורה תאורטית מדי. אומנם לרוב חלקתי את מחשבותיי עם הנזירות בחופשיות, כי הייתי בטוח שדברי יישמעו בידידות וברצון טוב, ושהם יופקדו בדומיית תפילתן, כך שיוכלו לשאת פרי, בסתר האלוהים, עבור הכנסייה. לא שמרתי רישומים משיחות אלו או זיכרון מדויק של מסלולן. הנזירות

5 מנזר המקורב למנזר הבק־הלואין. קרדינל לוסטיגר הכיר כמה מנזרותיו בעת לימודיהן בסורבון.
6 במסורת הנוצרית, ימי התבודדות הם ימי תפילה אישית בהשראת טקסטים מהמקרא, לעיתים בעזרת ספר או שיחות/ דרשות.
7 נזירים או נזירות קונטמפלטיבים (מתבוננים) שייכים למסדרים שמפעלים העיקרי הוא תפילה, בניגוד למסדרים "פעילים", שבהם הנזירים או הנזירות עוסקים/ות, בנוסף לתפילה, גם בשליחות כגון לימוד, טיפול, או מפעלי חסד שונים.

הקליטו את דבריי בהסכמתי. כמובן, בהמשך הן העבירו אותם אל הכתוב. ביקשתי מהן לשמור את הטקסט – שלא הוכן כלל כטקסט כתוב – לשימוש האישי בלבד. אני מכיר היטב את הקיצורים, הסתירות, אי הדיוקים של שיחה מאולתרת בנושאים שהם לרוב קשים, במיוחד כאשר הדברים נקבעים מעומקי הלב והנשמה, לעיתים תוך כדי חיפוש מילים. הנזירות נתנו לי את הבטחתן ואני חושב ששמרו אותה. זמן רב לא שמעתי דבר על טקסט זה. לבסוף נאלצתי להסכים שהוא יועבר – תמיד עם אותן מגבלות – לקהילות נוספות של נזירות או נזירים, במיוחד לאלה שבארץ הקודש.

*

לפני שנתיים או שלוש, צצו שוב דפים אלה, לאחר שהגיעו רחוק יותר ממה שדמיינתי! מספר חברים, בהם מוציא לאור, הפצירו בי לפרסמם. הם טענו כל טענה אפשרית כדי לגבור על התנגדותי. לאחר היסוס ממושך, הסכמתי. הכרחתי את עצמי לעבור על הטקסט ולנקות את העקבות הבולטים ביותר של הסגנון הדיבורי ושל מחשבה שעדיין מחפשת את עצמה. אומנם, למרות שלא לגמרי השתכנעתי, נכנעתי לבקשה שאזרו את ההוצאה והשארתי את הספר במצב של "גימור חלקי". לא מחקתי את הכפילויות של המדבר הרוצה שיבינו אותו, של זה המדייק את דבריו בחזרתו עליהם. אני מוסר לאנשים שאינני מכיר מילים שנאמרו לקהילת נזירות שקיבלה אותן בידידות ובתפילה. אני מודה לבית הספר הקתדרלי (École Cathédrale)⁸ על הכנת הערות השוליים⁹ שיסייעו לקורא לעקוב אחרי הלך המחשבה העולה מדפים אלה.

*

בקריאת התעתיק של שיחות אלה, הופתעתי מהדברים שאמרתי אז – או ליתר דיוק ממה שקהל הנזירות הזה אפשר לי לומר באמונו ובפתיחותו. הופתעתי

8 L'École Cathédrale (בית הספר הקתדרלי) הוא מכון הכשרה בתחום לימודי הדת עבור הקהל הרחב, אשר ייסדה כנסיית פריז בשנת 1984. היום הוא חלק ממכון הברנרדין (College des Bernardins). הספר "ההבטחה" הופיע במסגרת סדרת ספרים שהוציא המכון בבית ההוצאה לאור Parole et Silence.
9 בגרסה העברית, הערות השוליים עברו התאמה לקורא הישראלי, באישורו של המחבר.

לגלות לאחר יותר מעשרים שנה כי המחשבות שהבעתי אז כאילו בלחש, לעיתים בהתרגשות, לעיתים בהיסוס, נראו לי חוזים משהו מהפירות שיניבו הגיון האמונה וחיי הכנסייה בהמשך, הודות ליוזמתו של יוחנן פאולוס השני. לכן החלטתי להציע אותן לקורא, ולצרף כחלק שני את תוכן דבריי אשר נאמרו בשנת 1995 בעקבות הזמנה של אוניברסיטת תל אביב, ואלה שנאמרו לקונגרס היהודי העולמי בפריז בשנת 2002, לקונגרס היהודי העולמי בבריסל ולוועדה היהודית האמריקאית בווישינגטון.

קריאת הרצאות אלה לאור השיחות לניירות בהתבודדות בשנת 1979 אפשרה לי להעריך את הדרך שעברנו. אומנם הנסיבות וטבע הטקסטים שונים מאוד. בשנת 1979 דיברתי, ככהן וכידיד עם קהילת ניירות קתוליות, באינטימיות של שיחה דתית והתבוננות משותפת. בשנים 1995 ו-2002, נעיתי להזמנתם של כמה מהארגונים היהודיים החשובים ביותר, שבעצמם הכירו במפעלו של יוחנן פאולוס השני וביקשו ממני להעיד על כך. ואף על פי כן היה נראה לי שהמחשבות האחרונות לא פסלו את הראשונות, אלא יוכלו לשפוך עליהן אור נוסף.

לאלה שהפער בין שנת 1979 לתחילת שנות האלפיים מדיאג אותם – זוהי תשובתי. ראשית, מה שנאמר כאן הוא רק חלק ממה שחוויתי וחשבת, חיברתי וערכתי. מאידך, תמיד עשיתי זאת תחת צו הנסיבות, לעיתים בכתבי עת שאינם ידועים לציבור הרחב, ולא תמיד בצרפת. כמו כן התייחסתי במפורש לאותם נושאים חיוניים בפרספקטיבות ובהקשרים שונים אלו מאלו, בספר *Osez croire* (1985) ובספר *Le Choix de Dieu* (1987)¹⁰. נושאים אלה מוזכרים, כאילו בהכרח, בדפיהם של כעשרה ספרים שפורסמו באותן שנים.

אני מודע לסיכון שאני לוקח במסירת דברים אלה לקוראים שאולי יהיו פחות אדיבים מאלה שדיברתי אליהם בשנת 1979, ולאחר מכן בשנים 1995 ו-2002. קטעים מסוימים בחלק הראשון עלולים להיראות מוגזמים או לעיתים תמוהים לקוראים יהודים, וקטעים מסוימים בחלק השני יוכלו להראות תמוהים או לעיתים מוגזמים לקוראים קתולים. יהי רצון שאלו ואלו ידונו אותי לכף זכות ויאמינו שפעלתי בכנות, בשירות דבר האלוהים אשר נמסר לבני האדם למען האושר והישועה של כולם.

10 *Osez Croire* (העזו להאמין) הוא אוסף ראיונות, דרשות והרצאות, בהם ראיון עם יוחנן בן פורת ודב יודלובסקי, שפורסם בידיעות אחרונות בינואר 1982. *Le Choix de Dieu* (בחירת האלוהים) הוא סדרת ראיונות הנוגעים לסיפור חייו של אהרן ז'אן-מארי לוסטיגאר.

"ועתה, אֲדַנִּי,
פָּטַר נָא אֶת עַבְדְּךָ בְּשָׁלוֹם,
כִּי רָאוּ עֵינַי אֶת יְשׁוּעָתְךָ,
אֲשֶׁר הִכִּינוּתָ לְעֵינַי כָּל הָעַמִּים:
אוֹר לְהַאֲרִיר לְגוֹיִם
וְתִפְאָרֶת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ"

(לוקס ב: 29-32)